

Відділ освіти, молоді та спорту

*Старокостянтинівської районної державної
адміністрації*

Лажівська загальноосвітня школа II-III ступенів

Старокостянтинівської районної ради

ЗНО НА ВСІ 200

Українська література

**«Візитівки» творів, внесених до
програми ЗНО**

Старокостянтинівський район - 2018

Автор: Раїса Олександрівна Пура - вчитель української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії Лажівської загальноосвітньої школи II-III ступенів Старокостянтинівського району Хмельницької області

Рецензент:

А.М.Березовська - методист РМК відділу освіти, молоді та спорту Старокостянтинівської районної державної адміністрації Хмельницької області

*Друкується згідно рішення ради районного методичного кабінету відділу освіти, молоді та спорту
Старокостянтинівської райдержадміністрації*

(протокол № 01 від 22.02.2018)

Пура Р.О. ЗНО НА ВСІ 200. Українська література. «Візитівки» творів, внесених до програми ЗНО, 2018. – 145 с.

Посібник створено для швидкої та якісної підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. Контент посібника містить інформацію про твори, які внесені до програми ЗНО-2018. Може стати в нагоді школярам, вчителям, пошановувачам художнього слова.

Пура Р.О.

Старокостянтинівський РМК, 2018

Любий одинадцятикласнику!

Термін «ЗНО» у твоєму житті, я впевнена, займає зараз важливу роль, адже ти стоїш на порозі самостійного життя, «вхідним» квитком до якого і є складання зовнішнього незалежного оцінювання. Здається, сьогодні немає жодних проблем щодо підготовки до його успішного складання: мудрі педагоги, величезний арсенал художньої і довідкової літератури, чудові сайти... Усе залежить від тебе самого.

Ти взяв до рук мій посібник. Розумію, що звичайний, таких є чимало. Але я з впевненістю можу сказати: у цій невеликій за розмірами книжечці зібрано лише усе необхідне, як то кажуть, нічого зайвого, що могло б забрати твій час, якого завжди обмаль, або «завантажити» тебе чимось другорядним, на якому не варто зосереджуватися.

Передивися, прочитай, проаналізуй. Повтори уже знайоме, дізнайся щось нове. Щиро зичу успіхів!

Автор

ЗМІСТ

Історична пісня «Ой Морозе, Морозенку»

Історична пісня «Чи не той то Хміль»

Маруся Чурай. «Віють вітри»

Маруся Чурай. «За світ встали козаченьки»

«Дума про Марусю Богуславку»

Балада «Ой летіла стріла»

«Повість минулих літ» (уривки про заснування Києва, про помсту княгині Ольги)

«Слово про похід Ігорів»

Григорій Сковорода. «De libertate»

Григорій Сковорода. «Всякому місту – звичай і права»

Григорій Сковорода. «Бджола та Шершень»

Григорій Сковорода. Афоризми

Іван Котляревський. «Енеїда»

Іван Котляревський. «Наталка Полтавка»

Г. Квітка-Основ'яненко. «Маруся»

Пантелеймон Куліш. «Чорна рада»

Тарас Шевченко. «Катерина»

Тарас Шевченко. «Гайдамаки»

Тарас Шевченко. «Кавказ»

Тарас Шевченко. «Сон» («У всякого своя доля»)

Тарас Шевченко. «І мертвим, і живим, і
ненарожденим...»

Тарас Шевченко. «Заповіт»

Іван Нечуй-Левицький. «Кайдашева сім'я»

Панас Мирний. «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»

Іван Карпенко-Карий. «Мартин Боруля»

Іван Франко. «Гімн»

Іван Франко. «Чого являєшся мені у сні»

Іван Франко. «Мойсей»

Михайло Коцюбинський. «Тіні забутих предків»

Михайло Коцюбинський. «Intermezzo»

Ольга Кобилянська. «Земля»

Леся Українка. «Contra spem spero!»

Леся Українка. «Лісова пісня»

Микола Вороний. «Блакитна Панна»

Олександр Олесь. «Чари ночі»

Олександр Олесь. «О слово рідне!
Орле скутий!..»

Павло Тичина. «О панно Інно»

Павло Тичина. «Пам'яті тридцяти»

Павло Тичина. «Ви знаєте, як липа шелестить...»

Максим Рильський. «Молюсь і вірю. Вітер грає...»

Микола Зеров. «Київ – традиція»

Микола Хвильовий. «Я (Романтика)»

Юрій Яновський. «Дитинство»

Володимир Сосюра. «Любіть Україну»

Валер'ян Підмогильний. «Місто»

Остап Вишня. «Моя автобіографія»

Остап Вишня. «Сом»

Микола Куліш. «Мина Мазайло»

Богдан-Ігор Антонич «Різдво»

Олександр Довженко. «Україна в огні»

Олександр Довженко. «Зачарована Десна»

Андрій Малишко. «Пісня про рушник»

Олесь Гончар. «Залізний острів»

Василь Симоненко. «Ти знаєш, що ти - людина...»

Василь Симоненко. «Задивляюсь у твої зіниці...»

Григор Тютюнник. «Три зозулі з поклоном»

Василь Стус. «Як добре те, що смерті не боюсь я»

Василь Стус. «О землі втрачена, явився!..»

Іван Драч. «Балада про соняшник»

Ліна Костенко. «Страшні слова, коли вони мовчать»

Ліна Костенко. «Українське альфреско»

Ліна Костенко. «Маруся Чурай»

Іван Багряний. «Тигролови»

Євген Маланюк. «Стилет чи стилос?»

Використані джерела

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

Назва: «Ой Морозе,
Морозенку»

Час написання: V-VII ст.

Жанр: історична пісня

Літературний рід: ліро-
епічний твір

Тема: розповідь про героїчну боротьбу та загибель народного героя Морозенка та невмирущу славу народного героя в пісні.

Ідея: ушавлення подвигу героїв, котрі віддали життя за визволення народу.

Композиція: твір має свого роду обрамлення — починається і закінчується ушавленням мужності козацького ватажка Морозенка.

Експозиція: похід козаків на татар під керівництвом Морозенка. Зав'язка: бій з ворогом. Кульмінація: полон та катування героя. Розв'язка: сум матінки-України з приводу смерті свого сина.

Образи: козак Морозенко, Морозиха (мати), козаки. Історичним прототипом козака

«Морозенка» став Станіслав Морозовицький, який прийшовши на Запорізьку Січ, з власної волі зрікся шляхетської віри та став Нестором-Станіславом Морозенком. Він був військово-політичним діячем часів Хмельниччини, за походженням з галицько-подільського шляхетського роду. Він навчався в Краківському університеті, був полковником реєстрованого козацького війська, організатором військових дій на Поділлі, брав участь у битві під Пилявцями, керував кіннотою у війську Богдана Хмельницького під Збаражем, де у 1649 році героїчно загинув у бою.

Художні прийоми: епітети: «буйне військо», «сивим конем», «велика сила», «ночі глухої», «голова завзята»; постійні епітети: «славний козаچه», «стара мати», «білим світом», «вороги прокляті»; метафора: «славою покрита». персоніфікація: «вся Україна плаче», «хмара світ закрила»; порівняння: «Не так тая Україна, як та стара мати»; гіпербола: «... татар велика сила козаченьків обступила»; антитеза: «полягло наших чимало, а татар утрое»; пестливі слова: козаченьків, козаченьки; риторичні оклики: «Вся ти еси, Україно, Славою покрита, Тяжким горем, та сльозами, Та кров'ю полита!»; паралелізм: «То не грім в степу грохоче, то не хмара світ закрила, - То татар велика сила

козаченьків обступила»; анафора
(єдинопочаток): «То не грім в степу грохоче, то
не хмара світ закрила, - То татар велика сила
козаченьків обступила».

Назва: «*Чи не той то Хміль*»

Час написання: 1648-1654 рр.

Жанр: історична пісня

Літературний рід: ліро-епічний твір

Тема: визвольна боротьба українського народу під проводом Б. Хмельницького 1648-1654 років.

Ідея: звеличення Богдана Хмельницького як полководця, який перемагає ворога в боротьбі за визволення України з-під влади Польщі.

Композиція:

Експозиція: розповідь про Богдана Хмельницького, порівняння його з хмелем. Зав'язка: застереження гетьману — перед битвою з ляхами не пити Золотої Води. Кульмінація: перемога над ворогом. Розв'язка: «Утікали вражі ляхи...».

Образи: образ гетьмана Богдана Хмельницького.

Художні прийоми: заперечне порівняння: « Чи не той то хміль, що коло тичин в'ється? Ой той то Хмельницький, що з ляхами б'ється»; анафора – єдинопочаток: «Чи не той то хміль... Ой той то Хмельницький»; метафори: «хміль в'ється, грає, кисне», «становили хати»; епітети: «золота Вода», «хороша врода»; гіпербола: «Гей, поїхав

Хмельницький к Золотому Броду,— Гей, не один
лях лежить головою у воду»; повтори: «Чи не
той то хміль?», «Ой, той то
Хмельницький», «...вражі ляхи»; риторичні
запитання: «Що коло тичини в'ється?», «Що по
ниві грає?», «Що у пиві кисне?».

Назва: «*Віють вітри*»

Автор: Маруся Чурай

Час написання: друга половина XVII ст.

Жанр: пісня

Літературний рід: лірика

Тема: відтворення страждань дівчини за своїм милим.

Ідея: возвеличення щирого почуття кохання.

Основна думка: «Хто щасливий був часочок, про смерть не забуде».

Композиція: картина природи, суголосна почуттям дівчини — страждання дівчини за коханим, який покинув її, зумовлені тим, що вона не може забути час, коли була щасливою — люди заздять дівчині — дівчина благає коханого повернутися.

Образи: закохана дівчина, козак, заздрісні люди; вітри, дерева; сльози, щастя, заздрість.

Художні прийоми: метафори: «віють вітри», «дерева гнуться»; епітети: «Щаслива билинка», «люте горе», «тяжко жити»; риторичні запитання: «Чи щаслива ж та билинка, що росте на полі?», «Що на полі, що на пісках, без роси, на

сонці?», «Де ти, милий, чорнобривий? Де ти?»;
риторичний оклик: «Озовися!».

Назва: *«За світ встали козаченьки»*

Автор: Маруся Чурай

Час написання: 1650-ті рр.

Жанр: пісня з елементами балади

Літературний рід: лірика

Тема: прощання козака з коханою й матір'ю перед тим, як вирушити на війну.

Ідея: возвеличення подвигу дівчат і матерів, які в умовах народної боротьби із завойовниками вірно чекають своїх коханих і синів; ушляхення кохання.

Мотиви: «кохання на війні», «передчуття смерті», «материнська любов».

Композиція:

Експозиція: зранку козаки вирушають у похід. Зав'язка: Маруся плаче за коханим-козаком. Розвиток дії: козак заспокоює її й просить помолитися за нього, мати проводить сина й просить повертатися. Кульмінація: козак говорить про свої недобрі передчуття. Розв'язка: козак просить матір прийняти Марусю як доньку, мати плаче.

Образи: козаченько, Марусенька, мати, кінь вороненький, місяць, сонце.

Художні прийоми: епітети: «ясні очі», «мати... слізко проводить», «кінь вороненький»; повторення: перший і останній куплети; метафори: «Стоїть місяць», «кінь спіткнувся», «година настала»; звертання: «Прощай, милий мій синочку», «Ой рад би я, матусенько», «Яка ж би то, мій синочку»; риторичні оклики: «Через чотири недільки Додому вертайся!». «Бо хто знає, чи жив вернусь, Чи ляжу в полі!»; риторичне запитання: «Щоб чужая дитиночка За рідную стала?»

Назва: *«Дума про Марусю Богуславку»*

Час написання: XVI–XVII ст.

Жанр: народна дума невіленьницького циклу

Літературний рід: ліро-епос

Тема: відтворення часів боротьби українського народу з турками та тривалого перебування козаків у ворожому полоні, яким прагне допомогти Маруся Богуславка.

Ідея: засудження поневолення, страждань, яких зазнали українці під час нападу турків, віра у щасливе вільне життя.

Основна думка: скільки горя, поневірянь зазнав народ у боротьбі з загарбниками, тільки мужність, рішучість українців позбавить їх від ворожого гніту, приниження.

Композиція:

Вступ: розповідь про те, як козаки перебували в ув'язненні у пана турецького. Основна частина: обіцяння Марусі звільнити запорожців з неволі після від'їзду турецького пана до мечеті. Закінчення: Маруся дотрималася обіцянки — визволила козаків з неволі; відмова героїні тікати на рідну землю.

Образи: Маруся Богуславка, козаки-невільники

Художні прийоми: епітети: «білий камień», «бідні невольники», «святий день», «тяжка неволя», «розкіш турецька», «лакомство нещасне», «тихі води»; метафора: «сльозами проливали»; повтори: «...стояла темниця кам'яная»; «...козаки, ви, бідні невольники»; «Словами промовляли, Сльозами проливали»; «...дівка-бранка, Маруся, попівна Богуславка»; риторичні оклики: «Козаки, ви, бідні невольники!», «Гей. Козаки, ви, бідні невольники!», «Як ти нам святий Великдень і сказала!», «Тільки города Богуслава не минайте!», «...Между мир хрещений!», «Пошли, Боже, на многая літа І до конца віка!»; риторичне запитання: «Чи ви знаєте, Що в нашій землі Та й день затепера?»

Назва: «*Ой летіла стріла*»

Жанр: балада

Літературний рід: ліро-епос

Тема: оспівування суму за вбитим стрілою вдовиним сином.

Ідея: висловлення співчуття до загиблого.

Основна думка: «Ой матінка плаче, / Поки жити буде, / А сестриця плаче, / Поки не забуде; / А миленька плаче, / Поки його бачить».

Композиція:

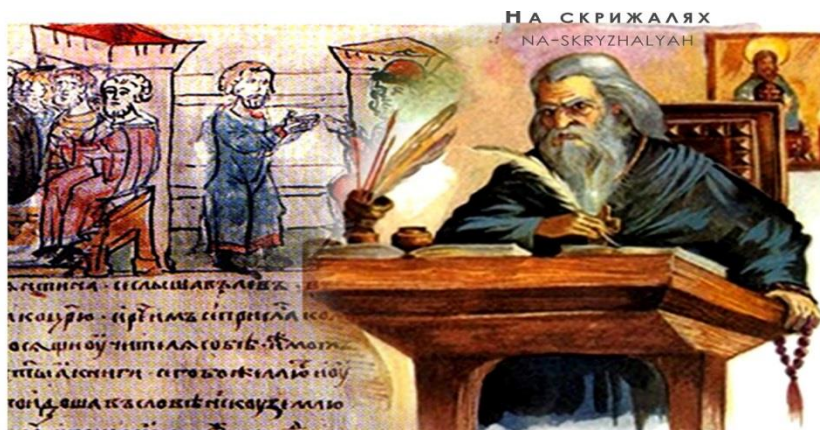
Експозиція: діалог про причину смерті вдовиного сина. Зав'язка: приліт трьох рябеньких зозуль. Кульмінація: оплакування матері, сестри, миленької, смерть героя. Розв'язка: смерть рідної людини – одвічна пам'ять про неї.

Образи: мати-удовиця, сестра, кохана.

Художні прийоми: епітети: «синє море», «вдовине поле», «рябенькі зозуленьки», «матінка рідна», «земля сухенька»; метафора: «слізок криниця», «шуміла нагайка»; гіпербола: «Де матінка плаче, / Там Дунай розлився; / Де плаче сестриця, / Там слізок криниця»; синекдоха: «з-за синього моря», «на вдовинім полі» (вказівка на місце); паралелізм і градація (спадна): «Де

матінка плаче, / Там Дунай розлився; / Де плаче
сестриця, / Там слізок криниця; / Де плаче
миленька, / Там земля сухенька»; вигуки: ой;
пестливі слова: зозуленьки, рябенькі, голівонька,
серденько, ніженьки, матінка, слізки, миленька,
сухенька.

ЛІТЕРАТУРА КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Назва: *«Повість минулих літ»* (уривки про заснування Києва, про помсту княгині Ольги)

Автор: Нестор Літописець (чернець Києво-Печерського монастиря, бл. 1055-1113 рр.)

Час написання: початок XII ст.

Жанр: літопис

Літературний рід: ліро-епос.

Назва: *«Слово про похід Ігорів»*

Автор: невідомий – припускають: співці Боян або Митуса; Ярославна; брат Ярославни Володимир; сам князь Ігор, писар, монах, можливо, лицар, що був у Ігоревій дружині

Час написання: кінець XII століття (1185-1187рр.)

Художній напрям: монументалізм із елементами орнаменталізму

Жанр: героїчна поема, повість, слово

Літературний рід: ліро-епос

Тема: зображення невдалого походу новгород-сіверського князя Ігоря на половців 1185 р.

Ідея: заклик руських князів до єднання для спільної боротьби проти зовнішніх ворогів.

Основна думка: тільки в єдності — сила; «золоте слово» — любов до Батьківщини, збереження її єдності.

Композиція:

Експозиція: підготовка Ігоря з дружиною князів до військового походу, зловісні знаки. Зав'язка: бій з печенігами. Кульмінація: поразка руської дружини; Ігор, Всеволод, Володимир, Святослав

потрапили у полон. Розв'язка: втеча Ігоря з половецької неволі.

Образи: Руська земля, князі Ігор, Святослав і Всеволод; Ярославна (дружина Ігоря); половці Овлур, Гзак і Кончак.

Художні прийоми: велика кількість різноманітних художніх засобів, старослов'янські слова та словосполучення.

ЛІТЕРАТУРА БАРОКО

Назва: «*De libertate*»

Автор: Григорій
Сковорода

Рік написання:
1757

Жанр: ода

Літературний рід: філософсько-громадянська
лірика

Тема: вияв громадянської мужності поета в період посилення кріпацтва, оспівування волі як найбільшого багатства людини.

Ідея: ушляклення Богдана Хмельницького, народного героя, який присвятив своє життя боротьбі за волю і щастя українського народу; утвердження свободи людини як найвищої суспільної цінності.

Основна думка: тільки за умови отримання волі людина почуватиме себе щасливою; ніяке золото не замінить «вольності».

Віршовий розмір: дактиль

Тип римування: суміжне

Художні прийоми: риторичні запитання: Что тут за вольность? / Добро в ней какое?; риторичний оклик: Будь славен вовек, о муже избранне, / Вольности отче, герою Богдане!; порівняння: Добро... будто золотое; звертання: Будь славен вовек, о муже избранне.

Назва: *«Всякому місту – звичай і права»*

Автор: Григорій Сковорода

Рік написання: 1758–1759 рр.

Жанр: ліричний вірш (філософсько-сатиричний)

Літературний рід: лірика

Тема: сатиричне зображення панів, чиновників, купців, дворянсько-бюрократичної системи управління.

Ідея: нищівне висміювання і засудження моральних вад тогочасного суспільного життя.

Основна думка: Г. Сковорода сатирично викриває і заперечує весь тогочасний лад як антилюдяний і аморальний; підносить примат розуму, контрастно протиставляючи його тогочасному соціальному і побутовому злу: А мне одна только в свете дума, Как бы умерти мне не без ума.

Композиція:

Кожна строфа вірша складається з шести рядків. У чотирьох перших автор відображає ті чи інші риси живої дійсності, а в двох наступних, що звучать як рефрен, протиставляє їм свої роздуми.

Спочатку він не повідомляє, яка ж думка «не йдет с ума». Про це дізнаємося з рефрену в передостанній строфі. Ні царів, ні інших владик земних не боявся вільний філософ-правдолюб, не страшною йому була й сама смерть. Його турбує лише одне: «Как бы умереть мні не без ума», тобто не зійти з шляху, який він обрав у житті, не піддатися звабам забезпеченого існування.

Віршовий розмір: чотиристопний дактиль

Тип римування: суміжне

Художні прийоми: повтори: «Всякому...», «Той...», «Я ж у полоні нав'язливих дум; Лише непокоїть мій ум»; порівняння: «В сих дім, як вулик, гуде від гуляк»; риторичний оклик: «Інший гендлює, візьми перевір!»; метафори: «горло свій смак віднайшло», «дім гуде», з диспутів учню тріщить голова», «всякому голову крутить свій дур»; епітети: «нав'язливі думи», «ясний розум».

Назва: *«Бджола та Шершень»*

Автор: Григорій Сковорода

Рік написання: 1774 р.

Жанр: байка

Літературний рід: ліро-епос

Тема: розповідь про призначення праці в житті кожної людини на прикладі діалогу Бджоли і Шершня.

Ідея: возвеличення праці, яка є сенсом щасливого життя; засудження ліні, ледарства, крадіжки.

Основна думка: праця має стати для людини природною потребою і «найсолідшою поживою» (ідея спорідненої праці).

Композиція:

Твір складається з двох частин: сюжетної і дидактичної («сили»). Сюжетна частина побудована у формі діалогу між Шершнем, який сміється над працелюбністю Бджоли і над тим, що Бджола отримує від праці задоволення. Друга частина («сила») містить тлумачення прихованого змісту першої.

Образи: Бджола (алегоричний образ працюючої, мудрої, досвідченої людини); Шершень (алегоричний образ людини лінивої, яка звикла користуватися результатами чужої праці).

Художні прийоми: алегорія, персоніфікація, епітет, порівняння; крилаті вислови «Веселість серця — життя для людини» (Сірах), «Подяка блаженній натурі за те, що потрібне зробила неважким, а важке непотрібним» (Епікур).

Назв: Афоризми

Автор: Григорій Сковорода

- ❖ Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись - значить, не жити, а бути мертвим.
- ❖ Любов виникає з любові; коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю.
- ❖ Не все те отрута, що неприємне на смак.
- ❖ Бери вершину - і матимеш середину.
- ❖ З усіх утрат втрата часу найтяжча.
- ❖ Визначай смак не по шкарлупі, а по ядру.
- ❖ Немає нічого небезпечнішого за підступного ворога, але немає нічого отруйнішого від удаваного друга.
- ❖ Коли не зможу нічим любій вітчизні прислужитися, в усякому разі з усієї сили намагатимусь ніколи ні в чому не шкодити.
- ❖ Всяка їжа і пиття смачні й корисні, але треба знати час, місце і міру.
- ❖ Краще голий та правдивий, ніж багатий та беззаконний.
- ❖ Що вподобав, на те й перетворився.

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА

КЛАСИЦИЗМ

Назва: «Енеїда»

Автор: Іван
Котляревський

Рік написання: загалом –
30 років: 1798 р. - видано
перші чотири частини,
1826 р. - завершено
"Енеїду", 1842 р. - "Енеїда"
надрукована повністю.

Жанр: травестійно-бурлескна поема
Літературний рід: ліро-епос

Тема: зображення дійсності XVIII ст.; показ
паразитизму, жорстокості, хабарництва, пияцтва,
зажерливості, пихатості панівних класів, акцент
на їх соціальній і моральній нікчемності.

Ідея: благородний і чесний народ зможе
збудувати самостійну державу, долю якої
вирішуватиме сам.

Композиція: 6 частин

Експозиція: знайомство з Енеєм і його ватагою
троянців, які нагадують козаків-запорожців, з їх

завзяттям, хоробрістю, веселими звичаями і войовничим настроєм. Зав'язка: подорож Енея з троянцями у пошуках Італії. Кульмінація: битва Енея з Турном, в результаті якої боги також розділились на два загони. Розв'язка: перемога Енея над Турном, бо Зевс зглянувся на героя і став на його бік: «Живе хто в світі необачно, / Тому нігде не буде смачно, / А більш, коли і совість жметь».

Образи: Еней, його мати Венера і батько Анхіз, друзі-троянці Евріал та Низ; верховний бог Зевс, бог вітрів Еол, бог-покровитель торгівлі Меркурій, бог моря Нептун; богиня шлюбу Юнона, посередниця між богами і людьми Іріса; цариця Дідона, пророчиця Сивілла, цариця Цирцея; цар Латин, його дружина Амата й дочка Лавінія; цар рутульців Турн, цар Ацест.

Віршовий	розмір:	ямб
Строфа:	десятирядкова	(децина)

Проблематика:

- соціальна нерівність;
- захист рідної землі від ворогів;
- громадянський обов'язок;

- честь сім'ї;
- виховання дітей;
- дружба і кохання;
- довіра.

Художні прийоми: вживання дотепних народних виразів, прислів'їв, приказок, цікавих порівнянь, метафор, епітетів, лайливої лексики та ін.

СЕНТИМЕНТАЛІЗМ

Назва: **«Наталка Полтавка»** («праматір українського народного театру» - І.Карпенко-Карий)

Автор: Іван Котляревський

Рік написання: до 1819 року (написано під

впливом української вертепної, шкільної драми, інтермедій XVIII ст.)

Художній напрям: поєднання ознак сентименталізму та просвітницького реалізму

Жанр: соціально-побутова драма («малоросійська опера»)

Літературний рід: драма

Тема: показ життя сільської бідноти в епоху розкладу феодально-кріпосницького ладу.

Ідея: втілення народного ідеалу української жінки, її моральної краси; засудження лицемірства, крутійства, хижацтва сільської верхівки.

Основна думка: офіційна мораль тогочасного суспільства суперечить гуманістичним принципам.

Композиція: п'єса ділиться на дві дії, кожна з яких поділяється на картини, а ті у свою чергу на яви, пов'язані з входом чи виходом дійових осіб. Усі яви написані у формі діалогів між двома або більше дійовими особами, зрідка трапляються монологи. Дія твору відбувається в одному полтавському селі.

Експозиція: початок першої дії, де читач знайомиться з місцем подій (село над Ворсклою, хата Терпелихи), перша поява Наталки, її розмова з возним. Тут ми дізнаємося, що Наталка дуже любить Петра і чекає його з далеких мандрів. Зав'язка: подальші сцени, з яких довідуємося про намір возного одружитися з Наталкою, в цьому йому має допомогти виборний Макогоненко (ява 3 дії I). Кульмінація: категорична відмова Наталки стати дружиною возного (ява 9 дії II). Поява Петра. Розв'язка: благословення матері Наталки і Петра на одруження.

Образи: Наталка Полтавка, її коханий Петро, мати Горпина Терпелиха, возний Тетерваковський, виборний Макогоненко, бурлака Микола.

Художні прийоми: цілий арсенал художніх засобів, прислів'я, приказки, анекдоти; значне місце посідає пісня.

Назва: «Маруся»

Автор: Г. Квітка-Основ'яненко - «батько української прози» (Т.Шевченко); (справжнє ім'я - Квітка Григорій Федорович)

Рік написання: 1832

Художній напрям: сентименталізм

Жанр: сентиментально-реалістична (соціально-побутова) повість

Літературний рід: епос

Тема: зображення життя українського селянства, його праці, побуту, народних обрядів та звичаїв.

Ідея: ствердження думки про високу моральність вихідців із українського народу, простих людей, їхню моральну вищість над представниками панства.

Основна думка: закохані не можуть одружитися через загрозу солдатчини та бідність нареченого.

Композиція: будова твору своєрідна, відповідає різким змінам сюжетної лінії, немає розподілу повісті на частини, тільки спираючись на зміст, можна виділити три частини: позасюжетний вступ, сюжет, моралізаторські висновки.

Експозиція: знайомство з героями твору — родиною Дротів. Зав'язка: зустріч Марусі з Василем, їх кохання з першого погляду. Кульмінація: смерть Марусі, її поховання. Розв'язка: страждання Василя-ченця в монастирі, його смерть через тугу за милою.

Образи: сільська дівчина Маруся, її батьки – Наум Дрот та Настя, її коханий Василь.

Проблематика:

- батьки і діти;
- соціальна нерівність;
- життя і смерть;
- пошуки щастя.

Художні прийоми: наявність значної кількості епітетів, порівнянь; широке використання слів зі зменшено-пестливими суфіксами.

РОМАНТИЗМ

Назва: «Чорна рада»

Автор: Пантелеймон Куліш

Рік написання: 1857

Художній напрям: романтизм

Жанр: історичний роман (роман-хроніка; історико-пригодницький роман)

Літературний рід: епос

Тема: зображення історичних подій у Ніжині 1663 р. — доби Руїни.

Ідея: утвердження думки про необхідність національної злагоди українців для побудови держави; викриття антинародних і антидержавницьких сил; возвеличення людей із високими моральними принципами й водночас критика аморальної поведінки владної верхівки та «дрібних» козаків; оспівування краси й сили кохання.

Основна думка: народ — рушійна сила у визначенні своєї подальшої долі.

Композиція: роман складається з вісімнадцяти частин, у ньому наявні дві сюжетні лінії: головна — політична (вибори гетьмана) і другорядна (любовна).

Експозиція: зображення історичної епохи, у якій відбуватимуться події твору, знайомство з головними героями роману. Зав'язка: прагнення Шрама підтримати на раді Якимом Сомком, подолати розбрат і безлад серед козацтва. Кульмінація: проведення «чорної» ради, за підсумками якої І. Брюховецький — гетьман, Я. Сомко — в'язень. Розв'язка: смерть Я. Сомка, І. Шрама; одруження Петра з Лесею.

Образи: наказний гетьман Лівобережжя, переяславський полковник Яким Сомко, правобережний гетьман Павло Тетеря, ніжинський полковник Васюта Золотаренко, кошовий гетьман Запорозької Січі Іван Брюховецький, московський князь Гагін, запорозький козак, курінний отаман Кирило Тур; полковник і панотець Шрам (справжнє прізвище Чепурний), його син Петро Шраменко; колишній козак, господар хутора Михайло Черевань, його дружина Меланія і дочка Леся; Божий Чоловік.

Проблематика:

- незалежності України;

- патріотизму і зради;
- ролі державного діяча;
- ставлення влади до народу;
- боротьби добра і зла;
- батьків і дітей;
- кохання і подружнього щастя;
- людини і народної моралі;
- козацтва, Запорозької Січі, її місця в історії;
- вірності обов'язку, козацької честі;
- цінності людського життя.

Художні прийоми: історизми, архаїзми; прийом «дороги».

Назва: «*Катерина*» («байронова поема» - раптовий початок і кінець)

Автор: Тарас Шевченко

Рік написання: 1839

Жанр: реалістична ліро-епічна соціально-побутова поема

Літературний рід: ліро-епос

Присвята: В. Жуковському (в пам'ять і подяку за викуп поета з кріпацтва 22 квітня 1838 року)

Тема: зображення трагічної долі жінки-покритки й дитини-безбатченка в кріпосному суспільстві.

Ідея: висловлення глибокого співчуття до жінки-покритки; засудження жорстокості, підступності, бездушності, розбещеності панів.

Основна думка: «Шануйтеся ж, любі, в недобру годину / Щоб не довелося москаля шукать».

Композиція: твір складається з 5-ти розділів та епілогу.

Експозиція: пролог-звернення поета до дівчат із застереженням не кохатися із москалями; кохання і розлучення Катерини з офіцером. Зав'язка: Катерина залишає рідну домівку за наказом батьків. Кульмінація: зустріч героїні з

москалем; її самогубство. Розв'язка: епілог — життєва доля Івася-байстри, його випадкова зустріч з «батьком».

Образи: Катерина, її батько й мати, син Івась, москаль.

Проблематика:

- моральні закони тогочасного суспільства;
- честь, відповідальність за свої вчинки;
- любов та страждання;
- батьки і діти;
- крах ілюзій.

Художні прийоми: епітети: теплий хліб, барвні сни, біле поле, біла Катерина, невимовний біль; порівняння: мов велике коло біле небо навздогін летить; повтори: з немовлям, притнутим до грудей; метафора: Шевченкова мадонна; інверсія: про калину не співай, поете, не квили.

Назва: «Гайдамаки»

Авто: Тарас Шевченко

Рік написання: 1839–1841

Жанр: героїчно-історична романтична ліро-епічна поема.

Літературний рід: ліро-епос

Присвята: В.І.Григоровичу, конференц-секретареві Академії мистецтв, викладачу теорії мистецтва, одному з учасників викупу поета з кріпацтва

Тема: зображення Коліївщини — боротьби українського народу проти польської шляхти у 1768 р.

Ідея: заклик до знищення соціального і національного гноблення, до єднання слов'янських народів як найкращого шляху до визволення трудящих мас.

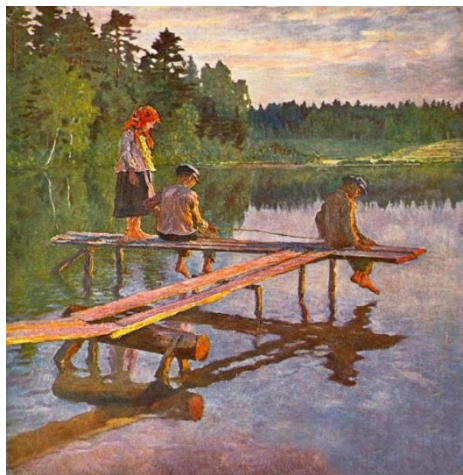
Основна думка: «Нехай житом, пшеницею, як золотом, покрита, не розмежованою останеться навіки од моря і до моря — слов'янська земля».

Композиція: найбільший за обсягом твір у поетичному доробку Т. Шевченка, складний за будовою. Експозиція: перепетійний епізод — збиткування корчмаря Лейби з наймита Яреми.

Зав'язка: зіткнення інтересів українського трудового народу та польської шляхти і їхніх прислужників — події, що відбувалися у давні часи. **Кульмінація:** розгром України, вбивство й поховання Гонтою власних дітей. **Розв'язка:** епілог — страта Гонти, смерть Залізняка на засланні, самоліквідація повстанських об'єднань.

Образи: Ярема Галайда, Оксана, Максим Залізник, Іван Гонта, гайдаки, конфедерати, титар, Лейба, кобзар Волох, ксьондз, підліток-гайдак, Гонтині діти, повсталий народ.

Художні прийоми: поема багата на епітети, метафори, гіперболи, символи, одухотворення; вживається військова лірика часів козацтва, назви з прикладками (пани-брати, батьку-отамане).

РЕАЛІЗМ

Назва: «*Кавказ*» -
«...це огниста інвектива
проти темного
царства...» (І.Франко)

Автор: Тарас
Шевченко

Рік написання 1845

Жанр: сатирична поема

Літературний рід: ліро-епос

Присвята: Якову де Бальмену, офіцеру,
художникові-аматору, який служив у діючій армії
на Кавказі, загинув у бою.

Тема: викриття загарбницької політики
російського самодержавства, реакційної ролі
церкви й дворянської моралі.

Ідея: заклик до спільної боротьби проти ворога
— російських загарбників; засудження політики
самодержавства, прогнилого дворянства,
лицемірства церкви.

Основна думка: «Борітеся — поборете!»

Композиція: твір написаний у формі революційно-викривального ліричного монологу, сповненого ораторських, агітаційно-закличних інтонацій надзвичайної пристрасної сили.

Експозиція: романтичне зображення величних Кавказьких гір; розповідь давньогрецького міфу про Прометея. Зав'язка: роздуми автора над стражданнями, приниженням народу від жорстоких гнобителів та засудження бездіяльності людей у зв'язку з цим. Кульмінація: монолог-звернення колонізатора до горця. Розв'язка: інтимний реквієм по загиблому другові Якову де Бальмену, вбивця якого царизм, а зовсім не горці.

Образи: Прометей, кавказький народ.

Художні прийоми: гіперболи, риторичні питання й оклики, сатирична метафора «війна — царське полювання» розгортається в сарказмі й іронії.

Назва: «*Сон*» («У всякого своя доля») - «сміливий маніфест слова проти темного царства», «перший у Росії сміливий і прямий удар на гниль і неправду кріпацтва» (І.Франко).

Автор: Тарас Шевченко

Рік написання: 1844

Жанр: сатирична поема (комедія – авторське)

Літературний рід: ліро-епос

Тема: зображення загарбницької політики російського самодержавства і прогнилої дворянської моралі.

Ідея: засудження самодержавства й кріпосництва в Російській імперії, вірнопідданства й аморальності земляків-перевертнів; заклик до самоусвідомлення народу, пробудження його національної гідності.

Основна думка: головні біди України є похідними від її підневільного стану в Російській імперії.

Композиція: поема орієнтовно розмежовується на такі частини: пролог; покріпачена Україна; сибірські нетрі; самодержавний Петербург; прийом у царських палатах; видіння над Невою; вранішня столиця; другий прийом у палатах.

Експозиція: пролог, в якому Шевченко роздумує над тим, що у кожної людини своя доля; зображення соціальних й моральних гріхів, які процвітають в країні. Зав'язка: п'яний ліричний герой лаштується до сну і врешті-решт летить до неба. Розвиток подій: зображуються картини життя у часи, коли простий люд був покріпачений самодержавством. Кульмінація: сатирично висміюються кати і грабіжники народу. Розв'язка: «Не здивуйте, / Брати любі, милі, / Що не своє розказав вам, / А те, що приснилось».

Образи: представники самодержавства

Художні прийоми: використання різноманітних сатиричних засобів (найбільше – сарказм), емоційно-оцінні епітети та порівняння.

Назва: *«І мертвим, і живим, і ненарожденим...»*

Автор: Тарас Шевченко

Рік написання: 1845

Жанр: поема-послання

Літературний рід: ліро-епос

Тема: показ змодельованого образу національної еліти, якою вона повинна бути, визначення її політичних та морально-етичних поглядів.

Ідея: утвердження віри народу в перемогу над класовим ворогом; різке засудження схиляння співвітчизників перед «чужою» культурою; заклик до вивчення кращих здобутків світової науки, культури й літератури.

Основна думка: «Учітесь, читайте, / І чужому навчайтесь, / Й свого не цурайтесь...»

Композиція: послання оформлене суцільним ліричним монологом, художній прийом діалогізації надає драматизму та емоційної напруженості.

Образи: автор, Україна, «землячки».

Проблематика:

- осуд національної байдужості й нагадування: «нема на світі України, немає другого Дніпра»;
- викриття лакейського схиляння перед чужоземним і заклик: «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь»;
- засудження конформізму (пристосуванства) значної частини української еліти: «Славних прадідів великих правнуки погані»;
- осуд комплексу меншовартості («Чого ви чванитеся, ви! сини сердешної України...»);
- критичний перегляд національної історії з метою уникнути помилок державотворення у майбутньому («Прочитайте знову тую славу...»).

Художні прийоми: особливість твору – величезна кількість афоризмів.

Назва: «*Заповіт*» — патріотичний гімн, бойова програма дій.

Автор: Тарас Шевченко

Рік написання: 1845

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: ліро-епос

Тема: заклик до українського народу звільнитися від кайданів самодержавства, боротися за вільне життя, відстоювати інтереси простого люду.

Ідея: віра поета у світле майбутнє України.

Основна думка: змінити соціальний устрій гноблених можна тільки революційним шляхом.

Композиція: монолог ліричного героя, складається з шести строф, котрі об'єднані попарно і тому утворюють ніби три ступеня, три градації, кожна з яких має свою окрему провідну думку, свій ритм і свою інтонацію. У той час всі вони об'єднані в одну гармонійну цілісність.

Експозиція:

Як умру, то поховайте...

На Вкраїні милій...

Зав'язка:

Як понесе з України

Кров ворожу.

Кульмінація:

...Вставайте,

Кайдани порвіте.

Розв'язка:

І мене...

Не забудьте пом'янути

Незлим тихим словом.

Образи: ревучий Дніпро, широкий степ, широкополі лани.

Художні прийоми: епітети: «степ широкий», «Вкраїна мила», «лани широкополі», «вража зла кров», «сім'ї великій... вольній, новій», «незлим тихим словом», «синєє море», повтори: «Як... було...», «реве ревучий», «в сім'ї...».

Назв: «*Кайдашева сім'я*» (належить «до найкращих оздоб українського письменства» - І.Франко)

Автор: Іван Нечуй-Левицький (справжнє ім'я – Іван Левицький)

Рік написання: 1878

Художній напрям: реалізм

Жанр: соціально-побутова повість

Літературний рід: епос

Тема: зображення реалістичних і трагічних за своєю суттю картин життя та психології українських селян у перші десятиріччя після реформи 1861 р.

Ідея: осуд негативних рис людської натури та суспільства; заклик не розгубити себе, тобто не втратити такі добрі риси свого характеру, як чуйність, людяність, щирість, повага, стриманість.

Композиція: повість складається з дев'яти розділів.

Експозиція: епізоди, що знайомлять читача з місцем дії (опис села Семигори), персонажами твору; розмова Кайдашенків про дівчат, залицяння Карпа до Мотрі, оглядини в Довбишів.
Зав'язка: одруження Карпа з Мотрею, поява

молодої сім'ї, побутові суперечки в родині. Розвиток дії: напружені моменти родинного побуту, послідовний виклад подій, що відбувалися в селянській родині: сутички між Кайдашихою та Мотрею, Карпом і батьком, одруження Лавріна, пригоди Мелашки, пияцтво і смерть Кайдаша, розподіл спадщини. Кульмінація: історія з кухлем, де найрізкіше підкреслено ідіотизм дрібновласницького індивідуалізму: через копійчаного глечика людині викололи око. Розв'язка: груша всохла, і всі помирилися.

Образи: родина Кайдашів: Омелько, його дружина Маруся, їхні сини Карпо і Лаврін, їхні невістки Мотря і Мелашка; родини Балашів, Довбишів; баба Палажка.

Проблематика:

- батьків і дітей;
- виховання;
- кохання та сімейного щастя;
- злиденного життя селян;
- віри в Бога і народної моралі;
- авторитету в громаді.

Художні прийоми: засоби комічного (іронія, сарказм), змішування стилів (високий епічний стиль у сцені побутової бійки), порівняння, знижена лексика.

Назва: *«Хіба ревуть воли, як ясла повні?»*
(попередні видання: нарис «Подорож (подорожжя) від Полтави до Гадяча»; повість «Чіпка»; роман «Пропаша сила»)

Автор: Панас Мирний (справжнє ім'я – Панас Якович Рудченко)

Рік написання: 1875

Художній напрям: реалізм

Жанр: соціально-психологічний роман

Літературний рід: епос

Тема: зображення життя та боротьби українського селянства проти соціального гноблення, зокрема кріпосництва, напередодні і під час реформи 1861 року; зображення життя і еволюції Чіпки Варениченка.

Ідея: засудження боротьби з несправедливістю через скоєння злочинів, пролиття крові.

Основна думка: соціальні умови вмотивовують вчинки героїв роману, штовхають їх на слизьку дорогу.

Композиція: твір складається з чотирьох частин, тридцяти розділів.

I частина розповідає про дитинство та юність Чіпки.

II частина присвячена сторічній історії села Піски.

III частина знайомить зі складною долею селянина-бунтаря.

IV частина завершує трагедію Чіпки Варениченка.

Образи: Чіпка, його мати Мотря; батько – Іван Варениченко (Хрущ, Хрущов, Притика); Оришка – бабуся Чіпки; Максим Гудзь, Матня, Лушня, Пацюк – «пропаща сила»; Явдоха (Явдошка) – дружина Максима; пани Польські; чиновництво – Порох, Чижик; Галя («польова царівна») – дружина Чіпки, Грицько – друг дитинства Чіпки; Христя – дружина Грицька.

Проблематика:

- людина і суспільство;
- батьки і діти;
- добро і зло;
- народна мораль;
- жіноча доля;
- кріпацька неволя;
- хабарництво.

Художні прийоми: психологічні контрасти; зображення інтер'єрів, функціональні пейзажі; портретні характеристики; виразні тропи; перехід від об'єктивно-епічної розповіді до внутрішньо-монологічного саморозкриття.

Назва: «*Мартин Боруля*»

Автор: Іван Карпенко-Карий (справжнє ім'я – Іван Карпович Тобілевич)

Рік написання: 1886

Художній напрям: реалізм

Жанр: трагікомедія

Літературний рід: драма

Тема: дворянство як міф про краще життя.

Ідея: викриття бюрократизму й судової системи, заснованої на хабарництві; засудження підміни особистісних цінностей становою належністю.

Основна думка: смішна та людина, яка соромиться бути сама собою, захоплюється фальшивими цінностями.

Композиція

Експозиція: знайомство з родиною Мартина Борулі. Зав'язка: домовленість Борулі із повіреним Трандалевим про апеляцію щодо визнання Мартина дворянином. Розвиток дії: батькова наука синові, дочці Марисі. Зустрічі Марисі з нареченим Миколою. Відмова Борулі сватам від Миколи. Зневажливе ставлення економа поміщика Красовського. Повернення з

міста Омелька, крадіжка коней і майна. Приїзд жениха Націєвського, його втеча із заручин, помста Борулі. Поміщик Красовський виганяє родину Мартина із села. Кульмінація: відмова у дворянстві. Розв'язка: Мартин Боруля спалює папери про дворянство.

Образи: заможний хлібороб Мартин Боруля, його дружина Палажка, син Степан, дочка Марися; багатий шляхтич Гервасій Гуляницький, його син Микола; реєстратор з ратуші Націєвський; повірений Трандалев Омелько й Трохим — наймити Борулі.

Проблематика:

- людської гідності;
- праці і неробства;
- батьків і дітей;
- кохання і сімейного щастя.

Художні прийоми: широке використання засобів творення комічного (сатира, іронія, сарказм).

Назва: «Гімн»

Автор: Іван Франко

Рік написання: 1880

Жанр: гімн або вірш-алегорія

Літературний рід: лірика

Тема: втілення нездоланності народу та його прагнень до свободи.

Ідея: заклик до боротьби за своє майбутнє й утвердження непохитної віри в перемогу.

Основна думка: схвалення боротьби передових людей за поступ, справедливе суспільство.

Композиція: вірш поділяється на три частини, яким можна умовно дати назви: «Вічний революціонер», «Він не вмер, він ще живе», «Розвалилась зла руїна».

Образи: вічний революціонер

Віршовий розмір: чотиристопний хорей

Художні прийоми: анафора, персоніфікація, риторичні запитання, метафора.

Назва: «*Чого являєшся мені у сні*»

Автор: Іван Франко

Рік написання: 1896

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: лірика

Тема: відображення внутрішнього світу закоханої людини, її думок та страждань.

Ідея: заклик шукати своє кохання та кохати всупереч усім бідам, не дивлячись ні на що.

Композиція: зворушливий монолог, що вражає відображенням внутрішньої боротьби, душевних мук ліричного героя.

Образи: ліричний герой

Віршовий розмір: чотиристопний ямб

Художні прийоми: епітети: «чудові очі... ясні»; «дно студене»; «зарєво червоне»; «довгими ночами»; «щастя молодого»; «дива золотого»; порівняння: «очі..., немов криниці дно студене»; «уста..., мов зарєво червоне»; «серце..., неначе перла у болоті»; метафори: «докір займається і ...тоне у тьмі»; «ти серце надірвала»; «вирвала ридання голосні»; «свій біль, свій жаль, свої пісні у серці здавлюю на дні»; риторичні фігури:

риторичне заперечення «О ні!» змінюється на риторичне звертання «Являйся, зіронько, мені!», що підсилюється риторичним окликом «Хоч в сні!».

Назва: «*Мойсей*» - «другий «Заповіт»»
(Ю. Шевельов)

Автор: Іван Франко

Рік написання: 1905

Жанр: філософська поема

Літературний рід: ліро-епос

Художній напрям: неоромантизм

Тема (за визначенням автора): «Основною темою поеми я зробив смерть Мойсея як пророка, не признаного своїм народом. Ся тема в такій формі не біблійна, а моя власна, хоч і оспівана на біблійнім оповіданні».

Ідея: заклик вірити у свій народ, у своє майбутнє, позбутися рабської психології й будувати нове життя.

Композиція: поема складається з прологу (ліричного вступу) і двадцяти пісень (розділів). До позасюжетних елементів належать діалоги-звертання Мойсея до народу, молитви Мойсея, притча про дерева.

Образи: ліричний герой, Мойсей, князь конюхів Єгошуа; Єгова (Бог); єврейський народ; супротивники Мойсея — Датан і Авірон; демон пустелі Азазель.

Проблематика:

- особистості й нації,
- вождя й народу,
- свободи і рабства,
- життя і смерті.

Віршовий розмір: анапест (пролог написано ямбом)

Художні прийоми: епітети, порівняння, риторичні запитання.

МОДЕРНІЗМ

Назва: «Тіні забутих предків»

Автор: Михайло Коцюбинський

Рік написання: 1911

Художній напрям: модерний твір, у якому яскраво простежується імпресіоністична манера подачі матеріалу.

Жанр: повість

Літературний рід: епос

Тема: зображення життя гуцулів у Карпатах на межі XIX—XX ст. у гармонії з природою, традиціями і звичаями, з язичницькими й християнськими віруваннями.

Ідея: оспівування високого й красивого почуття — кохання.

Композиція

Експозиція: зображення карпатської природи — збирання гуцульських родин на Храмове свято до церкви — бійка між родинами Гутенюків і

Палійчуків на ґрунті давньої, незапам'ятної неприязні.

Зав'язка: знайомство малих Івана й Марічки — зустрічі малих Івана та Марічки, які пасуть скотину — малий Іван вирізає флюяру й підслуховує мелодію Чугайстира — зародження кохання й стосунків юних Івана та Марічки.

Розвиток дії: Іван прощається з Марічкою перед тим, як іти на кілька місяців на пасовище — перебування Івана на полонині — повернення Івана, який довідується, що Марічка втопилася — пошуки Іваном Марічки, зникнення його на 6 років — повернення Івана та його одруження на нелюбій Палагні — господарювання Івана й Палагни, «гуляння» Палагни в корчмі — Палагна проводить таємний обряд перед Великоднем і перша її зустріч із мольфаром — Палагна спостерігає битву Юра з грозовою хмарою — Палагна стає любаскою мольфара й нехтує Іваном — бійка Івана з мольфаром — Іван іде в гори, де його починає зводити нявка, яка набула вигляду Марічки — Чугайстир наздоганяє нявку — Іван грає на флюярі, щоб примусити танцювати Чугайстира й тим урятувати нявку.

Кульмінація: нявка повертається й заводить Івана до прірви — понівечений Іван помирає.

Розв'язка: похорони Івана.

Образи: Іван Палійчук, його кохана Марічка Гутенюк, дружина Палагна, сусід Юра, матір і батько Івана; щезник, нявка, чугайстир.

Проблематика:

- гармонія між людиною та світом природи;
- життя і смерть;
- добро і зло;
- язичництво і християнство;
- сила кохання;
- вплив мистецтва на людину;
- роль праці в житті людини;
- батьки і діти.

Художні прийоми: велика кількість діалектизмів.

Назва: «*Intermezzo*»

Автор: Михайло Коцюбинський

Рік написання: 1908

Художній напрям: модернізм, течія: імпресіонізм

Жанр: психологічна лірична новела (поезія в прозі)

Літературний рід: ліро-епос

Присвята: Кононівським полям

Тема: роль митця і призначення мистецтва в суспільстві.

Ідея: утвердження думки про місію митця й громадянина виконувати свій обов'язок — служити народу, про неможливість особистого спокою на тлі важкого життя простого люду; оспівування краси природи як джерела натхнення й зосередження гармонії.

Композиція: складається з десяти невеликих етюдів-кадрів.

Зав'язка: утомленість ліричного героя і виїзд за місто. Розвиток дії: відпочинок на природі. Кульмінація: зустріч із селянином. Розв'язка: приплив нових сил, заклик протистояти злу.

Образи: ліричний герой; дві групи: образи, які наповнюють душу позитивними емоціями (сонце, жайворонки, ниви); почуття, які вносять смуток, породжують нервовість, стрес (утома, людське горе, залізна рука міста).

Проблематика:

- душевної рівноваги;
- повноцінного життя;
- специфіки творчого процесу;
- митця і суспільства;
- гармонії людини і природи.

Художні прийоми: увесь арсенал художніх засобів (епітети, порівняння, метафори, символи).

Назва: «*Земля*»

Автор: Ольга Кобилянська

Рік написання: 1901

Художній напрям: символізм (модернізм)

Жанр: соціально-психологічна повість

Літературний рід: епос

Присвята: «Своєму батькові Юліанові Я. Кобилянському посвячує авторка»

Тема: зображення трагедії братовбивства.

Ідея: пошук та засудження причин братовбивства; віра в духовне розкріпачення людини, в перемогу світлих начал життя.

Основна думка: земля повинна бути для людини, а не людина для землі.

Композиція: твір складається із тридцяти двох розділів.

Експозиція: весілля в селі (Парасинки та Тодорики). Зав'язка: перше побачення Анни з Михайлом. Кульмінація: однієї ночі Сава з Михайлом пішли до панського лісу за жердинами, аби полагодити тин. Другого дня Михайла знайшли в лісі вбитим. Самої трагедії, що

відбулася в лісі, не показано (братовбивство через землю). Розв'язка: похорон Михайла. Епілог: розповідь про те, що сталося в наступні роки з героями.

Образи: Івоніка Федорчук та його дружина Марічка, їхні діти — Михайло Федорчук та Сава Федорчук, циганка Рахіра, її батько Григорій, заможний ґазда Василь Чоп'як, його дружина Докія і дочка Парасинка, чоловік Парасинки Тодорика, наймичка Анна.

Проблематика:

- сакральнo-містичний зв'язок людини і землі;
- влада землі над людиною;
- фатум, влада долі над людиною;
- життя і смерть;
- гріх і святість;
- злочин і спокута;
- любов і ненависть;
- сумлінна праця на землі як священний моральний обов'язок, єдиний засіб і виправдання буття селянина.

Художні прийоми: епітет, персоніфікація,
метафора; внутрішній монолог

Назва: «*Contra spem spero!*» ("Без надії сподіваюсь")

Автор: Леся Українка (справжнє ім'я – Лариса Петрівна Косач)

Рік написання: 1890

Художній напрям: модернізм, неоромантизм

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: медитативна лірика

Тема: роздуми про негаразди у житті та сподівання на краще.

Ідея: підняття духу та надії на те, що після чорної життєвої смуги буде біла.

Провідний мотив: заперечення тужливих настроїв, протиприродних молодості, оптимізм людини за будь-яких життєвих ситуацій

Образи: ліричний герой (сама поетеса)

Віршовий розмір: анапест

Тип римування: перехресне

Художні прийоми: антитези, метафори, епітети, звертання.

Назва: «Лісова пісня» - «діамантовий вінець Українки» (М.Т. Рильський)

Автор: Леся Українка (справжнє ім'я – Лариса Петрівна Косач)

Рік написання: 1911

Художній напрям: модернізм: неоромантизм

Жанр: драма-феєрія

Літературний рід: драма

Тема: зображення світу людини і світу природи в їх гармонійних та суперечливих взаєминах.

Ідея: утвердження думки, що мрію убити неможливо, адже людина завжди буде прагнути до неї та до досконалості.

Композиція: органічне переплетення життя двох світів: природи й людини; драма складається з прологу й трьох дій.

Зав'язка: дитина лісу Мавка, розбуджена голосом сопілки сільського парубка Лукаша, прокидається від зимового сну. Розвиток дії: З'являється молодиця Килина — втілення бездуховності й моральної обмеженості. Вона в усьому протистоїть Мавці — уособленню любові й краси. Коли Лукаш зраджує кохану і сватає Килину, охоплена відчаєм Мавка втрачає бажання жити й

добровільно погоджується покинути цей світ, зникнути «у підземеллі темного Марища» — «Того, що в скалі сидить». Кульмінація: розлючена Килина хоче зрубати Вербу-Мавку, але Перелесник (дух вогню) запалює Вербу, а з нею згоряє все господарство. Розв'язка: Мати й Килина повертаються в село, а Лукаш залишається в зимовому лісі разом із приви́дом Мавки і поступово замерзає з усмішкою на вустах.

Образи: реальні волинські селяни – молодий хлопець Лукаш, його дядько Лев, мати Лукаша, молодиця Килина; лісове царство – Мавка, Лісовик, Водяник, Перелесник, Русалка; другорядні персонажі: Той, що греблі рве; Той, що в скалі сидить; Русалка Польова, Пропасниця, Потерчата, Куць, Злидні.

Проблематика:

- людина і природа;
- людина і мистецтво;
- сила кохання;
- трагедія зради самого себе;
- самознищення зла;
- батьки і діти;
- мрія і дійсність;

- роздвоєння душі;
- життєвого вибору.

Художні прийоми: епітети, метафори, уособлення, паралелізм (психологічний паралелізм).

Назва: «*Блакитна Панна*»

Автор: Микола Вороний

Рік написання: 1912

Художній напрям: модернізм; символізм

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: пейзажна лірика

Тема: «має крилами Весна запашна, лине все в прозорих шатах, у серпанках і блаватах...».

Ідея: звеличення краси й природи; возвеличення природи, життя як джерела творчої енергії.

Композиція (I октава) має крилами усміхнена примарами хмар Весна — (II октава) Весна — Блакитна Панна з'являється, їй хвала — (III октава) опис краси Панни — (IV октава) у душі ліричного героя радість: «в'ються хмелем арабески, миготять камеї, фрески, гомонять-бринять пісні і сплітаються в гротески голосні».

Образи: людей: ліричний герой — митець; природи: Блакитна Панна-Весна; хмари, гори, гай, луки, поля, земля, пелюстки, роса, квітки; предметів і явищ: крила, шати, серпанки, блавати, усміх, блакить, «Осанна!», мрія сну, врода, чистота, душі, сяйво мрій, арабески, камеї, фрески, пісні, гротески.

Система віршування: силабо-тонічна

Віршовий розмір: нерівностопний хорей

Строфа: восьмивірш (октава)

Римування: паралельне й перехресне

Художні прийоми: епітети, символи, персоніфікація, метафора, порівняння, інверсія, повтори.

Назва: «*Чари ночі*» - шедевр української лірики

Автор: Олександр Олесь (справжнє ім'я – Олександр Іванович Кандиба)

Рік написання: 1904

Художній напрям: модернізм; символізм

Жанр: романс

Літературний рід: інтимна лірика

Тема: скороминущість людського життя, тимчасовість життя людини на землі; момент кохання.

Ідея: утвердження кохання як найважливішого почуття в житті людини, як сенсу життя; заклик насолоджуватися життям перед обличчям тлінності; гімн природі й красі.

Основна думка: «Лови летючу мить життя!»

Композиція: вірш складається з 12 куплетів-чотиривіршів, при цьому починається й закінчується однаковим катреном (прийом обрамлення).

Образи: людей: ліричний герой, Фауст, примарна кохана; міфологічних істот: боги; природи: солов'ї, весна, море, земля, лист,

квітка, струмок, зорі у воді, хмари, туман, верби;
предметів і явищ: поцілунок, мить життя, струни
золоті, бенкет весни, дзвін чарок, бажання,
холодні груди.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб

Римування: перехресне

Художні прийоми: метафори, анафора, епітети,
паралелізм, асонанс, алітерація, порівняння,
метафора, персоніфікація, метонімія, символ,
антитеза, риторичне питання.

Назва: *«О слово рідне! Орле скутий!..»*

Автор: Олександр Олесь (справжнє ім'я – Олександр Іванович Кандиба)

Рік написання: 1909

Художній напрям: модернізм; символізм

Жанр: ліричний вірш, вірш-медитація

Літературний рід: лірика (патріотична)

Тема: гімн українському слову.

Ідея: заклик до збереження рідної мови.

Композиція: три частини виконують роль тези, антитези, синтезу.

Образи: людей: ліричний герой — людина-патріот; діти; чужинці; природи: орел, дерева, зорі, Дніпро, сонце, дощі; предметів і явищ: слово, шум, музика, спів, рев, меч.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб

Вид римування: кільцеве

Художні прийоми: алітерація, епітет, порівняння, метафора, метонімія, риторичне звертання, риторичне заперечення.

Назва: «*О панно Інно*»

Автор: Павло Тичина

Рік написання: 1915

Художній напрям: модернізм; символізм

Жанр: інтимна лірика

Літературний рід: вірш

Присвята: першому коханню юного Тичини до Поліни Коновал

Тема: звертання автора до панни Інни зі своїми почуттями та спогадами.

Ідея: утвердження думки про непостійність і суперечливість кохання як великого почуття.

Основна думка: передача ніжних та щирих почуттів.

Композиція: складається із двох восьмирядкових строф.

Образи: ліричне «Я», вікно, сніги

Віршовий розмір: 5-стопний ямб

Вид римування: кільцеве

Художні прийоми: епітети: зимовий вечір; метафори: любові усміх квітне; порівняння: очі

пам'ятаю, як музику, як спів; рефрен: О, панно
Інно, панно Інно; неологізми: дитинно,
злотоцінно.

Назва: *«Пам'яті тридцяти»*

Автор: Павло Тичина

Рік написання: 1918

Художній напрям: модернізм; символізм

Жанр: вірш-реквієм, поетична епітафія

Літературний рід: лірика

Тема: зображення самопожертви молодих людей заради Батьківщини.

Ідея: утвердження патріотизму і гуманізму, осудження жорстокості, терору, ненависті.

Основна думка: любити вітчизну, віддати за неї життя — це найвища етична і духовна цінність людини.

Композиція: вірш має кільцеву композицію: поезія починається й закінчується рядками «На Аскольдовій могилі поховали їх».

Образи: збірний образ героїв

Віршовий розмір: хорей

Художні прийоми: епітети: «славних, молодих», «український цвіт», «кривава дорога», «коханий край»; метафори: «квітне сонце, грає вітер», «посміла знятись... рука», «вмерли в Новім

Заповіті»; риторичні оклики: «на Аскольдовій могилі український цвіт!», «Боже, покарай!»; риторичні запитання: «На кого посміла знятись зрадника рука?», «На кого завзявся Каїн?»; метонімія: «зрадника рука»; обрамлення «На Аскольдовій могилі».

Назва: *«Ви знаєте, як липа шелестить...»*

Автор: Павло Тичина

Рік написання: 1911

Художній напрям: символізм

Жанр: ліричний вірш або елегія

Літературний рід: інтимно-пейзажна лірика

Тема: показ кохання через призму кольорів природи.

Ідея: возвеличення найкращих людських почуттів.

Композиція: вірш поділяється на дві частини, обидві починаються риторичними запитаннями, а закінчуються своєрідними висновками.

Образи: ліричний герой, спляча кохана, природа.

Віршовий розмір: ямб

Вид римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: місячні ночі; риторичні питання: «Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі?», «Ви знаєте, як сплять старі гаї?»; риторичні окличні речення: «А солов'ї!.. Та ви вже знаєте, Як сплять гаї!;

звертання, риторичне ствердження, метафори,
синекдоха: „дідугани” (дерева).

Назва: *«Молюсь і вірю. Вітер грає...»*

Автор: Максим Рильський

Рік написання: 1918

Художній напрям: неокласицизм

Жанр: вірш-рефлексія

Літературний рід: інтимно-філософська лірика

Тема: відтворення краси почуттів людини, її єднання з природою, стану закоханості у світ, звеличення любові до життя.

Ідея: утвердження віри й краси як стрижнів, які тримають людину в цьому світі; возвеличення краси й гармонійності світу; висловлення бажання жити.

Композиція: поезія побудована у формі монологу; оповідь веде ліричне «я», звертаючись до світу; ліричний герой зізнається в любові до світу, до всього, що його оточує.

Образи: ліричний герой, міфічні істоти, природа.

Віршовий розмір: чотиристопний ямб

Римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: пречиста надія, синя глибина, веселий світ, щасливі води, тремтячі

зграї; метафора: вітер грає, даль ясніє, стоїть у глибині; порівняння: серце б'ється, як в огні; риторичні оклики: мені дозволить дух життя! Ходім!; інверсія: голубів тремтячі зграї, черкають неба береги.

Назва: «Київ – традиція»

Автор: Микола Зеров

Рік написання: 1923

Художній напрям: неокласицизм

Жанр: сонет

Літературний рід: громадянська лірика

Тема: відтворення історії міста Києва від найдавніших часів до початку XX століття; оспівування Києва як могутнього державного й культурного центру України, Європи, у якому й нині продовжуються славні предковічні традиції творчості; усвідомлення історичної ролі Києва, його визначального місця в нашій історії.

Ідея: утвердження незнищенності стародавнього Києва, культури, духовного життя народу.

Композиція: розмова ліричного героя з містом, яке персоніфікується.

Образи: ліричний герой, місто Київ

Віршовий розмір: ямб

Римування: перехресне і кільцеве

Художні прийоми: персоніфікація: персоніфікується образ Києва, Данпарштадта;

іронія: і в наші дні зберіг ти чар-отруту; в тобі розбили табір аспанфути; кують, і мелють, і дивують світ; епітети: войовничі готи, голосний і юний Тичина, давній міт, сонячні комуни; метафори: животворив душею, «Плуга» вів, лядський Болеслав Щербив меча об Золоті ворота; фразеологізми: теревені плів, байки складав.

Назва: «Я (Романтика)»

Автор: Микола Хвильовий (справжнє ім'я – Микола Григорович Фітільов) – «революціонер з голови до п'ят» (М.Рильський)

Рік написання: 1924

Художній напрям: імпресіонізм

Жанр: психологічна новела

Літературний рід: епос

Присвята: «Цвітові яблуні», новелі Михайла Коцюбинського

Тема: протистояння добра і зла в душі героя, його роздвоєність.

Ідея: вимріяне майбутнє не може наблизити людина з роздвоєним «я», ціною злочину його не побудувати.

Композиція: складається із заспіву (короткого вступу) і трьох частин, протягом яких читач спостерігає зміну у ставленні героя до вбивства.

Образи: головний герой «Я», мати, доктор Тагабат, Андрюша, дегенерат.

Проблематика:

- суперечність, полярність одвічного ідеалу любові, гуманізму, добра, традиційних етичних цінностей, вироблених християнською цивілізацією — з одного боку, і служінням ідеї абстрактного гуманізму, фанатизму, фальшивої романтики — з другого;
- неминучість втрати людської сутності через зраду принципів людяності. Хто вбиває іншого — вбиває себе;
- проблематика носить надчасовий, філософський характер.

Художні прийоми: епітет, порівняння, символ, метафора, метонімія; риторичні фігури, інверсія та ін.

Назва: «*Дитинство*» (з роману «Вершники»)

Автор: Юрій Яновський

Рік написання: 1935

Художній напрям: романтизм

Жанр: новела

Літературний рід: епос

Тема: життя Данила Чабана та історія його роду, що уособлює шлях українського народу.

Ідея: утвердження віри в нетлінну цінність національних основ буття, спадковість поколінь, духовну пам'ять; оспівування міцних родових традицій, гуманістичного сприйняття життя, здорового існування людини на землі.

Композиція: новела не має єдиної наскрізної сюжетної лінії; твір побудовано на системі окремих сюжетних картин, епізодів пейзажного і побутового характеру; ці епізоди тісно пов'язані з календарним циклом буття українського селянина.

Образи: малий хлопчик Данилко та мудрий дід Данило, символічні образи.

Назва: «*Любіть Україну*»

Автор: Володимир Сосюра

Рік написання: 1944

Художній напрям: романтизм

Жанр: вірш-посилання

Літературний рід: громадянська лірика

Тема: зображення поетичного образу України, її краси її величі.

Ідея: возвеличення палкої любові українців до рідного краю, Батьківщини.

Композиція: звернення-заклик до всіх любити Україну.

Образи: людей: ліричний герой, українці, дівчина, юнак, чужинці; природи: трави, води, Дніпро, вишневий сад, верби, зорі та ін.; предметів і явищ: година щаслива, радості мить, година негоди, хмари, неопалима купина, солов'їна мова та ін.

Віршований розмір: амфібрахій

Римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: вишнева Україна, мова солов'їна, хмари пурпурові, весни світлі і

щирі; порівняння: любіть Україну, як сонце
любіть, як вітер, і трави, і води, між братніх
народів, мов садом рясним, сіяє вона над віками,
«як та купина, що горить — не згора»; метафора:
«в просторів солодкому чарі» та інші.

Назва: «*Місто*» - «перший справжній прозовий роман XX ст.»; «одна з вершин української прози і дороговказ для її дальшого розвитку» (Ю.Шевельов)

Автор: Валер'ян Підмогильний

Рік написання: 1927

Художній напрям: модернізм; неореалізм; екзистенціалізм

Жанр: модерний урбаністичний роман

Літературний рід: епос

Тема: підкорення людиною міста; життя й перетворення вихідця із села в умовах великого міста.

Ідея: утвердження філософії вітаїзму, аналіз вічних цінностей буття, взаємин людини й урбаністичного простору.

Композиція: складається із 2-х частин.

Образи: Степан Радченко, його односельчанка Надійка, міщанка Мусінька (Тамара Василівна), її чоловік Гнідий і син Максим, міщанка Зоська, балерина Рита, Левко, Михайло Світозаров, поет Вигорський.

Проблематика:

- сенсу людського життя;
- добра і зла;
- біологічного і духовного;
- маргінального суспільства.

Назва: «Моя автобіографія»

Автор: Остап Вишня (справжнє ім'я – Павло Михайлович Губенко)

Рік написання: 1927

Художній напрям: модернізм, реалізм; неореалізм

Жанр: гумореска

Літературний рід: епос

Тема: розповідь про родину, навчання й формування світогляду письменника.

Ідея: утвердження думки про надзвичайний вплив дитинства, освіти, природи, рідної мови на формування людини.

Композиція: твір містить 3 розділи, 1 розділ — народження Остапа Вишні, його дитинство (де й коли народився, про батьків та дідів); 2 і 3 розділи — навчання Остапа Вишні; формування його світогляду; композиція твору відповідає формі ділового паперу – автобіографії; гумореска скомпонована з окремих невеличких розділів – «фресок», автор «вихоплює» найяскравіші епізоди, події; це не лише життєпис, а й аналіз пережитого автором.

Образи: оповідач; батько; мати; діди; символічні образи

Проблематика:

- формування митця;
- пошана до старших;
- повага до вчителів;
- відповідальність за свою працю.

Художні прийоми: розмаїття художніх засобів творення комічного, плеоназм, епітети, порівняння, гіпербола.

Назва: «Сом»

Автор: Остап Вишня (справжнє ім'я – Павло Михайлович Губенко)

Рік написання: 1956

Художній напрям: реалізм; модернізм

Жанр: усмішка

Літературний рід: епос

Тема: розповідь про сомів.

Ідея: утвердження любові до рідної природи, змалювання її казкової краси; висміювання марновірства й обмеженості; прихована насмішка над владою.

Композиція: опис краси природи на річці Оскіл — розповіді діда Панька про великих сомів, яких той ловив із паном, історія панського собаки Джоя, про відомого письменника Сабанеева, який описав сома з Уфимської губернії, що проковтнув ведмедя — розповідь про сома й катер — порівняння сомів колишніх і радянських — «Інтересна риба сом!».

Образи: людей: оповідач; дід Панько; пан; Христя; рибалка; письменник Сабанеев; природи: річка, сом, гуси, собака Джой;

предметів і явищ: човен, катер, риболовля, розповідь.

Художні прийоми: увесь арсенал, особливо епітети, порівняння, гіперболи, засоби творення комічного (гумор та іронія).

Назва: «*Мина Мазайло*»

Автор: Микола Куліш

Рік написання: 1929

Художній напрям: модернізм

Жанр: сатирична комедія (за визначенням автора)

Літературний рід: драма

Тема: «міщанство і українізація».

Ідея: засудження міщанства, комплексу меншовартості, національної упередженості й зверхності; висміювання носіїв великодержавного шовінізму.

Композиція:

Експозиція: знайомство з сім'єю Мина Мазайло.

Зав'язка: Мина повертається з загсу після подання заяви на зміну прізвища; приїжджають тьотя Мотя і дядько Тарас.

Розвиток дії: Мина бере лекції, дії Улі і Рини, прихід комсомольців, друзів Мокія.

Кульмінація: публікація в газеті рішення про зміну прізвища.

Розв'язка: Мина Мазайло дізнається з газети про своє звільнення.

Образи: Мина Мазайло, Мокій, дядько Тарас, Мотрона Розторгуєва (тьотя Мотя), Рина, Уля Розсоха.

Проблематика:

- мови;
- батьків і дітей;
- уміння відстояти власну думку;
- комплексу меншовартості.

Художні прийоми: усі засоби творення комічного.

Назва: «Різдво»

Автор: Богдан-Ігор Антонич

Рік написання: 1934

Художній напрям: модернізм (символізм, авангардизм, міфологізм)

Жанр: вірш

Літературний рід: лірика

Тема: факт народження Христа.

Ідея: переосмислення факту народження Христа як події, що відбувається в кожному селі й містечку; ушляхення народження життя й радості.

Композиція: складається із двох чотиривіршів, у яких у символічній формі розказано про волхвів, які принесли дарунки новонародженому Христу, і Марію, яка тримає на долонях (притуляє до лона) сина («золотий горіх»).

Образи: людей: лемки у крисанях; Марія; міфологічних істот (умовно): Бог; природи: ніч у сніговій завії, місяць — золотий горіх; предметів і явищ: народження; сани; містечко; крисані (круглі капелюхи); стріхи; долоні

Система віршування: силабо-тонічна

Строфа: чотиривірш (катрен)

Римування: перехресне

Художні прийоми: епітет, символ, інверсія.

Назва: *«Україна в огні»*

Автор: Олександр Довженко «одним із перших письменників, хто так сміливо й правдиво показав розтерзану Україну» (Г. Семенюк)

Рік написання: 1943

Художній напрям: реалізм з елементами неоромантизму (поетичного романтизму)

Жанр: кіноповість

Літературний рід: епос

Тема: зображення початку війни з фашистськими загарбниками та відступу радянських військ.

Ідея: утвердження незламності сили і непохитності духу нашого народу, здатність до визвольної боротьби і впевненість у перемозі над ворогом (за словами самого автора).

Композиція: 50 окремих епізодів-картин.

Експозиція: святкування всією родиною п'ятдесят п'ятої річниці Тетяни Запорожець.

Зав'язка: початок війни й захоплення фашистами Тополівки.

Розвиток дії: вибори старости Тополівки; відправлення молоді до Німеччини, зокрема Олеси

й Христі; перебування Олесі в Німеччині; убивство Людвіга Лавріном.

Кульмінація: спалення фашистами Тополівки.

Розв'язка: відступ німецьких військ; повернення Олесі з Німеччини; зустріч на рідній землі з Христею, а згодом із Василем; проводи Олесею свого роду на війну.

Образи: родина Запорожців: Лаврін, Тетяна, їхні діти, п'ятеро синів — Роман, Іван, Савка, Григорій, Трохим і дочка Олеся, подруга Олесі Христя Хутірна, Василь Кравчина; зрадник Заброда, німецький полковник Еріх фон Крауз і його син Людвіг.

Проблематика:

- проблема національної самосвідомості людини й народу;
- показ трагедійності тогочасних подій;
- життя простої людини на війні і в тилу;
- проблема цінності загальнолюдських ідеалів;
- жінка на війні.

Художні прийоми: епітет, порівняння, метафора, синекдоха інверсія, риторичні питання, риторичні вигуки та ін.

Назва: «*Зачарована Десна*» - «енциклопедія сільського життя України кінця XIX століття» (О.Гончар)

Автор: Олександр Довженко

Рік написання: 1956

Художній напрям: соціалістичний реалізм

Жанр: кіноповість (за словами самого Довженка, «автобіографічне кінооповідання»)

Літературний рід: епос

Тема: зображення дитинства й джерел формування митця.

Ідея: возвеличення краси Десни, оспівування щасливої пори дитинства й водночас гіркий плач над нещасливою долею своїх трудівників-батьків; утвердження найвищих ідеалів людяності, моралі, які закладаються в дитинстві.

Композиція: складеться з низки епізодів, які є спогадами дорослого Олександра Довженка про своє дитинство; твір не має чіткого сюжету з послідовним розвитком подій — сюжет двоплановий: основна сюжетна лінія — це ніби окремі новели (дитинство Сашка, його враження, сцени захоплення навколишнім світом), другий план — ліричні відступи зрілого майстра слова

(філософське осмислення художньої творчості, краси людської праці, природи й людини).

Образи: Десна, малий Сашко, батьки, прадід Семен, прабаба Марусина, дядько Самійло, Тихон Бобир, Леонтій Опанасович та інші.

Проблематика:

- природа і людина;
- шлях народу та людини до щастя;
- прекрасне й потворне в житті;
- покликання, сутність людини;
- роль праці в житті людини;
- добро і зло;
- життя і смерть.

Художні прийоми: гіперболізація, народнопоетичні уособлення, метафори, епітети, порівняння, прислів'я, приказки, засоби гумору.

Назва: *«Пісня про рушник»*

Автор: Андрій Малишко - «один з найяскравіших наших національних поетів... він згорів дочасно, упав на півшляху, полишивши нам золоті розсипи своїх поезій, нев'янучу красу своїх пісень» (Олесь Гончар)

Рік написання: 1959

Художній напрям: модернізм (неоромантизм)

Жанр: ліричний вірш (пісня)

Літературний рід: інтимна лірика

Тема: оспівування любові до матері, її щирих почуттів до своєї дитини.

Ідея: ушляхення шанобливого ставлення до матері-святині.

Композиція: сповідь-спогад ліричного героя, у якій матір дарує синові вишитий рушник як символ життєвої дороги.

Образи: син, мати, символічні образи (рушник, дорога)

Віршовий розмір: 4-стопний анапест

Строфа: чотиривірш (катрен) із двовіршем (рефреном, приспівом)

Римування: перехресне

Художні прийоми: звертання: «Рідна мати моя»; епітети: «далека дорога», «засмучені очі», «незрадлива, вірна усмішка», «тихий шелест трав»; повтори: «І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, І рушник вишиваний на щастя дала»; «І твоя незрадлива материнська ласкава усмішка, І засмучені очі хороші блакитні твої»; «І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю: І дитинство, й розлука, і вірна любов»; метафори: «цвіте... доріжка», «шелест трав», «щебетання дібров», «оживе.... і дитинство, й розлука, і вірна любов»; порівняння: «...той рушник простелю, наче долю...».

Назва: «*Залізний острів*»

Автор: Олесь Гончар - «... ніколи нічого не хотів для себе. Був красивий і гордий в юності і в високі свої літа» (Д. Білоус); «... норма сам, він сам в своєму стилі» (І. Драч)

Рік написання: 1963

Художній напрям: соціалістичний реалізм

Жанр: новела-засторога (з роману в новелах «Тронка»)

Літературний рід: епос

Тема: розповідь про романтичну подорож закоханих Тоні й Віталіка на старий залізний крейсер, яка мало не закінчилася трагедією.

Ідея: оспівування першого юнацького кохання; уславлення людей, які здатні взяти на себе відповідальність за долю планети; заклик до збереження й захисту людського єства перед загрозою цивілізаційних процесів.

Композиція:

Експозиція: Тоня біжить на побачення з Віталіком. Зав'язка: закохані плывуть до крейсера. Розвиток дії: пошуки виходу. Кульмінація: танок Тоні на «рудо-іржавому вогні

розпеченої палуби». Розв'язка: відсутня; відкритий фінал.

Образи: радист Віталік та його кохана Тоня (вожата), Лукія Назарівна (Віталікова мати), Тонин батько, дядько Сухомлин.

Проблематика:

- війни і миру;
- творчої праці, без чого людське щастя немислиме;
- наступності й спадкоємності поколінь — одвічне питання батьків і дітей;
- науково-технічної революції й людини;
- обов'язку перед іншими людьми;
- сенсу людського життя.

Художні прийоми: твір побудовано на прийомах контрасту: радість життя — безглузда смерть; мир і праця — воєнна загроза тощо.

Назва: «*Ти знаєш, що ти - людина...*»

Автор: Василь Симоненко

Рік написання: 1962

Художній напрям: неоромантизм

Жанр: вірш

Літературний рід: лірика

Тема: роздуми письменника про швидкоплинність життя, протягом якого кожний повинен встигнути покохати, зробити добрі справи.

Ідея: заклик раціонально використовувати час, відведений на життя, поспішати жити.

Композиція: вірш складається з чотирьох куплетів, кожний з яких містить по п'ять рядків;

починається з риторичних запитань, після чого Василь Симоненко вмотивовано пояснює про сенс і призначення людини на землі, швидкоплинність її життя.

Образи: ліричний герой, що звертається до кожного і до суспільства загалом.

Віршовий розмір: шестистопний ямб

Проблематика:

- людина і суспільство (призначення людини на землі);
- індивідуальність кожної людини;
- швидкоплинність часу і життя.

Художні прийоми:

Повтори:

Усмішка твоя — єдина,

Мука твоя — єдина,

Очі твої — одні.

Риторичні запитання:

«Ти знаєш, що ти — людина?»

«Ти знаєш про це чи ні?»

Риторичний оклик: «Гляди ж не проспи!»

Епітети: «люди добрі, ласкаві, злі», «усмішка, мука єдина».

Назва: «*Задивляюсь у твої зіниці...*»

Автор: Василь Симоненко

Рік написання:

Художній напрям: неоромантизм

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: лірика (громадянська, патріотична)

Тема: звеличення рідної землі, її історії.

Ідея: показати щирі синівські почуття поета до своєї Батьківщини.

Композиція: побудовано у вигляді монологу ліричного героя.

Образи: ліричний герой, у монолозі якого передається любов до України, ненависть до ворогів, зримо присутній образ України, яку ліричний герой називає матір'ю, молитвою, віковою розпукою.

Віршований розмір: шестистопний ямб

Римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: червоні блискавиці, мама, горда і вродлива, святе синівське право; метафори: пливе за роком рік, перли в душі сію,

мовчать Америки й Росії, дні занадто куці та малі, чорти живуть на небі; порівняння: зіниці, голубі, тривожні, ніби рань; звертання: Україно! недруги лукаві! Друзі, нене; образи-символи: мати, чорти; гіпербола: битви споконвічний грюк; риторичне запитання: Як же я без друзів обійдуся, без лобів їх, без очей і рук?

Назва: *«Три зозулі з поклоном»*

Автор: Григiр Тютюнник

Рiк написання: 1976

Художнiй напрям: неоромантизм

Жанр: новела

Лiтературний рiд: епос

Присвята: «Любовi всевишнiй присвячується»

Тема: зображення складностi людських стосункiв, виражена через iсторiю нещасливого кохання.

Идея: возвеличення любовi як високоi християнської цiнностi, яка вивищує людину над буденнiстю, очищає її душу.

Композицiя: складається iз трьох новел i обрамлення.

Експозицiя: студент повертається з мiста в новому костюмi (заробив грошi, розвантажуючи вагони) — його проводить поглядом Марфа Яркова, бо вiн схожий на батька — студент питає у матерi Софiї про Марфу (пролог-обрамлення) — мати розповiдає: та любила його батька Михайла.

Зав'язка: батько потрапляє на заслання.

Розвиток дії: Марфа завжди відчувала прихід листів від Михайла із заслання, поштар дозволяв їй потримати ці листи.

Кульмінація: в останньому листі Михайло просить Софію передати Марфі «три зозулі з поклоном», бо відчуває, що «десь тут коло мене ходить Марфина душа нещасна». Він просить передати їй цей останній привіт, і тоді до нього «хоч на хвилю прийде забуття».

Розв'язка: Софія, яка знає про Марфину любов до її чоловіка, не картає за це суперницю.

Образи: студент, його мати Софія, чоловік Софії - Михайло, поштар дядько Левко, Марфа, чоловік Марфи – Карпо.

Проблематика:

- щирості, відданості кохання;
- шляхетності високого почуття;
- спорідненості людських душ;
- моральних чеснот;
- шляхетності, порядності, поваги у ставленні до інших людей, їхніх почуттів.

Назва: *«Як добре те, що смерті не боюсь я»*

Автор: Василь Стус

Рік написання: 1986 (друк)

Художній напрям: сюрреалізм

Жанр: ліричний вірш (сповідь-заповіт)

Літературний рід: лірика (патріотична і філософська)

Тема: показ незламності, здатності за будь-яких обставин залишатися людиною.

Ідея: пошук сенсу справжнього буття як заперечення світу зла й насильства; осмислення власної долі, світовідчуття; утвердження вічних вселюдських ідеалів добра, чесності й справедливості; утвердження думки про єдність із народом.

Композиція: вірш сприймається як своєрідний монолог, як останнє слово несправедливо засудженого героя, звернене до неправедних суддів.

Образи: людей: ліричний герой; судді; народ; предметів і явищ: тяжкий хрест; смерть; обличчя; очі; рідний край.

Віршовий розмір: ямб

Вид римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: тяжкий хрест, незле обличчя, стражденне обличчя, чесні вічі; порівняння: як син; гіпербола: доземно поклонюсь; метафора: ружею завітне коло шиб; алітерація: і чесно гляну в чесні твої вічі і чесними сльозами обіллюсь; символи: хрест – означає долю; окличні речення: Та вже! Мовчи!; антитеза: в смерті обернуся до життя; інверсія: смерті не боюсь я; прийдуть Леся Українка, Франко, Шевченко і Сковорода.

Назва: «*О земле втрачена, явися!...*»

Автор: Василь Стус

Рік написання: 1971-1974

Художній напрям: сюрреалізм

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: патріотична лірика

Тема: переживання людиною своєї смерті, свого небуття в цьому світі, у якому залишається все пережите, але немає самої людини, бо її «розтанули сліди» «в далеких життєвих ерах»; спогади про яскраві сторінки життя й красу рідної землі.

Ідея: утвердження думки про плинність і скороминущість життя, краса якого й переживання якого є тим, за чим людина гірко жалкує, особливо ж у «зболеному сні»; утвердження любові до рідного краю, тільки який і може подолати зло.

Композиція: складається з трьох частин: звернення до втраченої землі явитися, простити всі гріхи й повернути хоч у спогадах минулі щасливі, напоєні красою дні дитинства, юності — метафоричні картини рідної землі — повторне

звернення до втраченої землі явитися хоча б у зболеному сні.

Образи: людей: ліричний герой; міфологічні: лихо; природи: сонце, озера, ниви, ліси, світання, крила, хвилі, джмелі, поля, світання, троянди, долина, приярок, лебедина, голуби, райдуга; предметів і явищ: рідна земля, сон, згадки, сліди, покута, спогад, минуле.

Віршовий розмір: 4-стопний ямб

Вид римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: зболений сон; усеблага покута; пожиттєві ери; сині ниви; чорне вороння; тіні пелехаті; ранкові нашепти; солодавий запах; розгойдані тарілі; мосянжний перегук; пшеничні руки; спечені уста; вільготні лети; забуті радощі; метафори: земле, простелись, пролийся; сонця клопочуться в озерах; вороння лісів; райдуга голосів; безберегість полів; порівняння: запах винниць, як гріх, як спогад і як біль; риторичні звертання: О земле втрачена, явись; минуле, озовися, де ти? обрамлення: О земле втрачена, явися /бодай у зболеному сні,/ і лазурово простелися/і душу порятуй мені.

Назва: «*Балада про соняшник*»

Автор: Іван Драч

Рік написання: 1962

Художній напрям: модернізм

Жанр: балада

Літературний рід: ліро-епос

Тема: народження людини-творця, людини-поета.

Ідея: поет повинен прагнути високості в поезії, укорінюючись при цьому в рідному ґрунті, у національній творчості; тільки той творець може відкрити сонце поезії, хто, поглянувши на це сонце, навіки ним захоплюється.

Композиція: складається з 2-х частин — притчової (живе соняшник; своєю поведінкою нагадує звичайного хлопця, який бігає наввипередки, рве груші-гнилиці, купається коло млина, стріляє горобців із рогатки; різниться від хлопця тим, що має шорстке тіло; одного разу, купаючись, соняшник побачив сонце «у червоній сорочці на випуск», що їхало на велосипеді; соняшник просить сонце покатати його на велосипеді) й роз'яснювальної («Поезіє, сонце моє оранжеве! / Щомиті якийсь хлопчисько /

Відкриває тебе для себе, / Щоб стати навіки соняшником»)

Образи: олюдненої природи: соняшник (майбутній митець), сонце (поезія, джерело натхнення); природи: груші-гнилиці, горобці; предметів і явищ: велосипед, млин.

Система віршування: верлібр

Художні прийоми: епітети: тіло шорстке і зелене; красиве засмагле сонце; золоті переливи; червона сорочка; золоте німе захоплення; сонце оранжеве; розгорнута метафора (перевтілення, метаморфоза): В соняшника були руки і ноги, Було тіло шорстке і зелене. Він бігав наввипередки з вітром, Він вилазив на грушу і рвав у пазуху гнилиці. І купався коло млина, і лежав у піску, І стріляв горобців з рогатки. Він стрибав на одній нозі; риторичне звертання: Поезіє, сонце моє оранжеве; дайте покататись, дядьку!; риторичне питання: Дядьку, хіба вам шкода?

Назва: *«Страшні слова, коли вони мовчать»*

Автор: Ліна Костенко

Рік написання: 1977

Художній напрям: неоромантизм

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: філософська лірика

Тема: слово в житті людини, сутність поезії.

Ідея: утвердження сили слова: «Людині бійся душу ошукать».

Композиція: невеликий за розміром вірш, наповнений почуттями й експресією.

Образи: ліричний герой — людина, що знає силу слова й відчуває відповідальність за його використання.

Віршовий розмір: п'ятистопний ямб із пірихієм

Римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: «страшні слова», «безсмертний дотик»; метафори «слова мовчать, причаїлись», «хтось ними (словами) плакав, мутився, болів» оживлюють, олюднюють слова; анафора: у першій строфі другий і третій рядки починаються словом «коли, яке підкреслює і

пояснює оксиморон «слова мовчать»; антитези: «краса й потворність», «асфальти й спориші» змальовують і різноманітність світу, і його повторюваність, узагальнюючи словами «Усе було», і підводять до висновку: «Поезія — це завжди неповторність».

Назва: «Українське альфреско»

Автор: Ліна Костенко

Рік написання: 1987

Художній напрям: модернізм; неоромантизм з елементами символізму

Жанр: ліричний вірш

Літературний рід: філософська лірика

Тема: бездітна старість; вимираюче село.

Ідея: ідилічне змалювання-переживання самотньої старості як «останньої казки», яка, на жаль, не зігріта голосами дітей чи онуків.

Композиція: розповідь про життя селянської родини. У першій строфі поетеса створює ідилічну картину, і тільки слово «самота» дещо порушує гармонію. У другій строфі перспектива картини наближається до читача: ми бачимо «вишні чорноокі» на гіллі. Ідилія перших строф різко переходить у драму: самотня старість відчувається в усьому.

Образи: дід і баба

Віршовий розмір: тристопний ямб

Римування: перехресне

Художні прийоми: епітети: золоті яєчка, «вишні чорноокі», «шлях золотий»; метафори: хатка стоїть на самоті, «дорога лежить», «казка сидінь, жоржини виглядають»; уособлення: «навшпиньки виглядають жоржини через тин».

Назва: «*Маруся Чурай*»

Автор: Ліна Костенко

Рік написання: 1979

Художній напрям: модернізм; неоромантизм

Жанр: історико-філософський соціально-психологічний роман у віршах

Літературний рід: ліро-епос

Тема: зображення головної героїні Марусі Чурай як легендарної народної поетеси і талановитої співачки з Полтави; відтворення духовного життя України XVII ст.; усенародна участь у Національно-визвольній війні під проводом Богдана Хмельницького.

Ідея: возвеличення Марусі Чурай — хранительки національних оберегів, інтелектуальної й незалежної жінки; утвердження в образі Марусі Чурай найкращих рис українського жіноцтва — багатой духовності, співучості, ліризму, романтичної вдачі, незалежності натури, що засвідчують незнищенність національного духу, глибоку віру в духовну силу й могутність українців.

Композиція: тематично й композиційно роман надзвичайно складний, багаторівневий,

багатопроблемний. Він «нагадує кристал, у якому безліч граней» (В. Панченко); роман складається з дев'яти розділів, розвиток подій — лінійний, ускладнений ретроспекціями (спогади Марусі); кожен фрагмент твору стає доповненням великого полотна й водночас не руйнує цілісності.

Кульмінація 1: суд і вирок.

Зав'язка: спогади Марусі про стосунки з Грицем.

Розвиток дії: Маруся йде на прощу.

Кульмінація 2: облога Полтави.

Розв'язка: зняття облоги, Маруся проводить полк, що співає її пісні.

Образи: Маруся Чурай, Гриць Бобренко, полковий обозний Іван Іскра, полтавський полковник Мартин Пушкар, козак Чесько Черкес, Галя Вишняківна, вїйт Семен Горбань.

Проблематика:

- таїна, сила й незбагненна, часто безжальна логіка любові;
- фатальне зіткнення духовного й матеріального, піднесеного й приземленого в людському житті;
- доля як наслідок вибору між цими цінностями;

- шляхетність і вірність як шлях порятунку, пристосуванство й зрада як шлях до загибелі;
- творець і суспільство, нелегка, але висока місія митця в історії свого народу;
- славна й трагічна боротьба народу за свою державність.

Художні прийоми: величезний арсенал художніх засобів, багато антитези.

Еміграційна література

Назва: «*Тигролови*» (попередня назва – «Звіролови») - «український пригодницький роман, український своїм духом, усім спрямуванням своїх ідей, почуттів, характерів» (Ю.Шевельов)

Автор: Іван Багряний (справжнє ім'я - Іван Павлович Лозов'ягін)

Рік написання: 1944

Художній напрям: неоромантизм

Жанр: пригодницький роман

Літературний рід: епос

Тема: зображення трагічної долі людини-особистості в радянському тоталітарному режимі.

Ідея: перемога добра над злом; за будь-яких обставин потрібно залишатися Людиною.

Композиція: дві частини, разом дванадцять розділів.

Експозиція: утеча Григорія Многогрішного з «ешелону смерті». Зав'язка: врятування Наталки від ведмедиці. Розвиток дії: перебування Григорія в родині Сірків. Кульмінація: зустріч Многогрішного з Медвиним у тайзі й розправа з майором. Розв'язка: утеча закоханих Григорія й Наталки за кордон СРСР.

Образи: Григорій Многогрішний, родина Сірків — Денис Сірко, Сірчиха та їх діти Гриць та Наталка, майор НКВС Медвин.

Проблематика:

- співвідношення добра й зла, морального вибору;
- збереження людяності, справедливості, патріотизму;
- взаємини особистості з владою.

Художні прийоми: нагромадження епітетів: тайга височенна, чотириярусна, буйна, непролазна, зачарована; порівняння: тайга, як африканський праліс; ліщина, мов щітка; повалені дерева, мов велетні на полі бою; часті антитези: ударники і літуни, прокурори, розтратники, відповідальні відряженці і безвідповідальні рвачі; фразеологізми, прислів'я,

афористичні вислови та пісні; діалоги, монологи, риторичні окличні та питальні речення тощо.

Назва: «*Стилет чи стилос?*»

Автор: Євген Маланюк

Рік написання: 1925

Художній напрям: модернізм; символізм; неокласицизм

Жанр: філософська, громадянська лірика

Літературний рід: лірика

Тема: вибір митцем своєї місії.

Ідея: утвердження ролі слова, митця в житті суспільства.

Композиція: ліричний герой, не впевнений у своєму виборі (стилет чи стилос?), пливе повз береги краси; ліричний герой робить вибір, плывучи в «п'яний синій хміль» життя-бою.

Образи: людей: ліричний герой — поет; золототілі діви; природи: дивний ліс; п'яні птиці, незім'ята трава; гіпнотичні кобри; набряклий вітром обрій, предметів і явищ: стилет, стилос; трагічні терези; береги краси; галас бою; розгін бур; п'яний синій хміль.

Віршований розмір: 5-стопний ямб

Строфа: чотиривірш (катрен)

Римування: перехресне

Художні прийоми: алітерація, асонанс; символ; епітет; метафора; персоніфікація; метонімія; оксиморон; антитеза; риторичний вигук.

Використані джерела

1. Куриліна О.В., Шевчук Н.І., Горячева О.М., Земляна Г.І., Осьмак Н.Д. Українська література. Довідник + тести. (Повний повторювальний курс, підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання). – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. – 532 с.
2. Сучасний новітній довідник школяра. Гуманітарні дисципліни. – Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2014. – 560 с.
3. Українська література. Ефективна підготовка до ЗНО учнів 10-11 класів/ Т.А.Бронзенко, Л.М.ільченко, Л.І.Коткова, С.Р.Молочко, С.І.сватенкова, О.М.Чепела – Х.: ТОВ «Українська книжкова мережа», 2011. – 256 с.

<http://www.testsoch.net>

<http://dovidka.biz.ua/>

<http://schoollit.com.ua>

<http://narodna-osvita.com.ua>

<https://school-zno.com.ua>

<http://ukrclassic.com.ua>

<https://www.youtube.com>

<http://www.ukrlib.com.ua>

<https://200baliv.com>

<http://ukrtvoru.info>

<http://svitppt.com.ua>

Для нотаток

Для нотаток

